

Presentació

«Interculturalitat i cultura de la diversitat en l'educació del segle XXI» és un monogràfic de la revista EDUCAR que proposa un conjunt de recerques que aborden pràctiques pedagògiques orientades al desenvolupament pràctic de la interculturalitat com a proposta educativa inclusiva.

En un context social, polític i educatiu d'incertesa i perplexitat, la interculturalitat es constitueix en un principi generador de sinèrgies educatives positives per transformar la realitat en termes d'aprenentatge democràtic en la convivència, de valoració positiva de les diferències i de reconeixement de les institucions escolars com a espais de creixement personal i comunitari. Hi ha multitud de dilemes, paradoxes, contradiccions i ambigüitats en el context escolar. Això es deu, en ocasions, a la proliferació de discursos reduccionistes de la complexa realitat educativa, a l'expansió de certes «receptes» d'*homeopatia pedagògica*, i, fins i tot, a l'acceptació acrítica d'*ocurrències* que esdevenen en el medi escolar com a modes educatives passatgeres en comptes d'evidències pedagògiques basades en estudis científics. Igualment, no podem passar per alt la rellevància de l'educació intercultural com a promotora d'una ciutadania democràtica, reflexiva i crítica que aposta per la creació d'escenaris ecològics respectuosos, *híbrids*, de transició i construcció identitària complexa en el marc de societats cada vegada més interconnectades entre si, més permeables, però amb més pors i resistències a l'accelerat canvi social.

En veritat, la interculturalitat en el nostre país, com en la resta de països de l'entorn europeu, es constitueix com una opció educativa i democràtica possible —i desitjable— per gestionar adequadament problemàtiques diverses, de reconstrucció d'identitats culturals plurals, de promoció activa de la convivència escolar, d'estímul en la formació inicial i permanent dels professionals de l'educació, i, per tant, cap a models educatius més justos, democràtics, solidaris i de qualitat entorn al reconeixement i l'aprofitament de la diversitat cultural.

A més, no podem oblidar que en aquests últims temps estem rebent un nombre creixent d'immigrants i de refugiats, molts dels quals són *menors estrangers no acompanyats* (MENA). El repte social i pedagògic és enorme per continuar oferint una educació inclusiva de qualitat, apostant per l'èxit acadè-

mic de tot l'alumnat, així com pels valors de sostenibilitat, cultura de pau, igualtat de gènere i justícia social.

Aquest monogràfic de la revista EDUCAR recull diverses investigacions que incorporen mecanismes i eines didàctiques enfocades a desenvolupar i aplicar les competències interculturals que poden ser adquirides per tots els agents de la comunitat educativa, amb l'objectiu de propiciar una educació de qualitat, basada en el reconeixement a la diversitat i la igualtat. Així mateix, aquests estudis inclouen estratègies i instruments conceptuals que es poden aplicar en els processos d'aprenentatge per competències i que, a la vegada, impliquen de manera holística a diverses instàncies de participació en els escenaris escolars. La necessitat de revitalitzar els discursos i les pràctiques educatives interculturals s'imbrica nítidament en la redefinició constant dels fonaments, principis, valors i pràctiques pedagògiques creatives, innovadores, crítiques i inclusives. És consubstancial a la naturalesa transversal de la interculturalitat tant la visibilització de la diferència com la cerca d'espais de consens per a l'aprenentatge de la convivència i l'aprenentatge del ser. Són aquests eixos de desenvolupament integral de la persona on tornem a situar la interculturalitat més enllà de modes, de retòriques estèrils, d'ensenyaments compensatoris o d'actuacions lingüístiques en aules més aviat segregades. Es tendeix a fusionar l'atenció a la diversitat cultural amb les implicacions pedagògiques de la interculturalitat. Aquestes últimes s'oculten en propostes dirigides a tota la comunitat educativa, mentre que les primeres estan més centrades en l'alumnat d'origen immigrant. Aquesta modulació persisteix en alguns centres educatius i en determinats discursos pedagògics, però estan ancorats en posicionaments i paradigmes desfasats com l'assimilacionisme, l'integracionisme i, fins i tot, el multiculturalisme.

Els treballs acadèmic-científic que nodreixen i conformen aquest monogràfic mostren una àmplia amalgama d'anàlisis, propostes per al debat pedagògic, així com preguntes i interrogants que continuen suscitant-se com a futures línies de recerca.

La primera aportació d'aquest monogràfic, «Diversidad cultural y escenarios migratorios. Un estudio sobre formación de profesoras», és un estudi realitzat per professionals de reconegut prestigi i solvència del grup de recerca Esculca, de la Universitat de Santiago de Compostel·la, en diferents contextos universitaris gal·lecs. Ens referim als professors Francisco X. Cernadas Ríos, Mar Lorenzo Moledo i Miguel A. Santos Rego. Aquests autors analitzen críticament la situació de la interculturalitat en els plans de formació inicial i permanent dels docents d'educació infantil i primària, i els professors d'educació secundària de Galícia. Per això, han revisat les matèries impartides en els graus per a la formació de mestres i els màsters universitaris en Professorat d'Educació Secundària en les tres universitats gal·legues. Una de les idees més rellevants d'aquest treball és l'èmfasi en la implementació de mesures formatives de manera coordinada, interconnectada i en xarxa. És la formació intercultural un dels àmbits més fecunds i a la vegada més necessaris per al desenvolupament pràctic de la interculturalitat en el marc global de l'educació inclusiva.

El segon article, «Sensibilidad intercultural y satisfacción con la vida en alumnado autóctono e inmigrante», de Paula Micó-Cebrián, María-Jesús Cava i Sofia Buelga, de la Universitat de València, aborda la qüestió intercultural des d'un paràmetre diferent als habituals. Ho fa en termes d'enriquiment, benestar i desenvolupament positiu, que implica les relacions entre joves amb diferents codis i referents culturals. La rellevància d'aquest article rau a posar en valor la sensibilitat cultural i l'autoconcepte emocional com a claus funcionals per comprendre i aplicar programes educatius que promoguin la millora de la convivència en els espais formatius. Una convivència en què es faci visible la necessitat d'incrementar les relacions interculturals i la vinculació de la interculturalitat com a valor educatiu per a la qualitat de vida i el benestar educatiu i comunitari.

El tercer article, «Diseño e implementación de una experiencia para trabajar la interculturalidad en Educación Infantil a través de realidad aumentada y códigos QR», dels professors de la Universitat de Granada Antonio-Manuel Rodríguez-García i Francisco Javier Hinojo-Lucena, i de Miriam Ágreda-Montoro, de la Universitat de Jaén, tots ells del grup de recerca AREA, un sòlid equip de recerca que es troba a l'avantguarda en l'abordatge de les realitats educatives complexes en les quals vivim. En aquest sentit, el seu treball posa de manifest les potencialitats educatives de la interculturalitat a través de diferents eines didàctiques digitals i emergents, com són els codis QR i la realitat augmentada. Especialment en una etapa formativa caracteritzada per la seva globalització didàctica, resulta imprescindible unir el món dels valors i el món lúdic a través de nous instruments que no són aliens a la infància en la societat del coneixement.

El quart article, «El rendimiento académico de alumnos de la ESO en un contexto vulnerable y multicultural», escrit per Andrés Escarbajal Frutos i Beatriz Abenza Pastor (Universitat de Múrcia), així com per Miquel A. Essomba (Universitat Autònoma de Barcelona), situa el debat pedagògic-intercultural en relació amb el rendiment acadèmic en un entorn escolar vulnerable. Es planteja que el nivell formatiu de les famílies és essencial per comprendre les situacions de fracàs o d'èxit acadèmic de l'alumnat d'origen immigrant, encara que es fa èmfasi en el fet que els resultats no es poden generalitzar per l'especificitat de l'entorn social estudiat. En tot cas, sí que resulta significativa l'aposta que fan els autors per enfortir els aspectes de socialització familiar i la seva influència en els resultats escolars. D'aquí es deriva la necessitat de construir comunitats democràtiques i interculturals per promocionar les institucions escolars com a espais que també incentivin el desenvolupament i el progrés de tots els agents educatius, especialment de les mares dels nois i noies d'origen immigrant. El nivell formatiu de les mares immigrants és un factor d'apoderament molt influent en el rendiment acadèmic dels adolescents.

El cinquè article «L'educació del segle XXI davant el diàleg interreligiós», de Montserrat Freixa Niella, María José Rubio Hurtado i Ruth Vilà Baños, de la Universitat de Barcelona, i d'Angelina Sánchez-Martí, de la Universitat Autònoma de Barcelona emfatitza la importància de la gestió comunicativa i

dels instruments educatius de respecte i diàleg intercultural per promoure una clarificació conceptual de la laïcitat dels estats i els pobles. Aquestes autores conceben el diàleg interreligiós com una oportunitat d'aprenentatge en què repensar de manera efectiva la formació religiosa que hi ha en els espais socials i també escolars. Igualment, se senyala de manera crítica el posicionament d'una religió dominant davant d'altres minoritàries, que poden patir una discriminació des de les percepcions de l'alumnat d'origen immigrant. Fomentar la cultura religiosa de manera respectuosa, empàtica i assertiva no suposa en cap cas atemptar contra la llibertat o identitat cultural de cap religió, sinó al contrari: la possibilitat d'entaular relacions simètriques i comunicatives d'interlocució valuosa tant en l'espai social com en l'educatiu.

El sisè article, «Hacia un enfoque de justicia social: la percepción del profesorado sobre la educación intercultural en contextos de escasa presencia de alumnado extranjero», de Concepción Maiztegui-Oñate, Lourdes Villardón-Gallego, Miguel Ángel Navarro Lashayas i Rosa Santibáñez Gruber, de la Universitat de Deusto, confirma que la interculturalitat requereix d'equips professionals altament compromesos i adequadament coordinats per a l'òptima posada en marxa de projectes educatius creatius i innovadors. L'experiència investigadora del País Basc reflectida en aquest treball ens convida a una reconceptualització de l'educació intercultural en termes de justícia curricular i social. Les institucions escolars no poden romandre impassibles i immòbils davant dels fluxos migratoris i de diversitat cultural que enriqueixen els contextos socials. A més, l'enfocament de globalització i netament comunitari subjacent en aquest treball suposa un explícit recordatori de l'educació com a eina de desenvolupament i dret humà absolutament transcendental.

El setè article, «La interculturalidad en el contexto universitario: necesidades en la formación inicial de los futuros profesionales de la educación», d'Alicia Peñalva Vélez, de la Universitat Pública de Navarra, i Juan José Leiva Olivencia, de la Universitat de Màlaga, posa de manifest la importància d'aprofundir en la interculturalitat en l'escenari de la formació intercultural i en el context de la formació superior. Més concretament, planteja una anàlisi pedagògic-intercultural sobre les actituds existents cap a la diversitat cultural, la interculturalitat i la cultura de la diversitat en l'espai universitari. La inclusió de les competències interculturals en el marc de les competències transversals en la formació intercultural inicial continua sent un àmbit per descobrir i desenvolupar. Semblaria ser que en la universitat impulsem els processos d'ensenyament i aprenentatge per competències en altres nivells i etapes; però continuem ancorats en una formació més aviat tècnic-academicista o enciclopedica que queda ja obsoleta en els temps que corren. Uns temps educatius que exigeixen posar més èmfasi en els procediments, en les competències professionals de tipus pràctic, en les actituds i en l'educació en valors dins l'Espai Europeu d'Educació Superior.

El vuitè article, «'It's not my intercultural competence, it's me'. The intercultural identity of prospective foreign language teachers», firmat per María Fernández-Agüero i Marta Garrote, professores de la Universitat Autònoma

de Madrid, indaga des d'una perspectiva crítica en la vinculació de la construcció de la identitat del professorat de llengües estrangeres amb el coneixement intercultural, la imatge professional i la responsabilitat social. En contextos educatius actuals en els quals s'aposta decididament pel bilingüisme, resulta clau situar el debat en els processos d'identitat professional de tipus intercultural que s'imbriquen en un complex marc de significats professionals i de desenvolupament professional. No es tracta tant de descobrir noves fórmules metodològiques, sinó de promoure una redefinició reflexiva sobre les competències interculturals del professorat que treballa en l'ensenyament d'idiomes en contextos que són multiculturals i multilingües i que aspiren a la interculturalitat i al plurilingüisme.

I, finalment, l'article «El profesorado de educación física y su visión sobre los conflictos en una escuela multicultural», de Gonzalo Flores Aguilar, de la Universitat de Vic, de Maria Prat Grau, de la Universitat Autònoma de Barcelona, i de Susanna Soler Prat, de l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya, que plantegen un interessant estudi sobre les concepcions pedagògiques del professorat d'Educació Física sobre el conflicte. Els resultats no deixen lloc a dubte: els conflictes que es donen en espais de diversitat cultural són eines de canvi, de transformació, d'aprenentatge i de millora dels processos d'ensenyament-aprenentatge. Amb una narrativa fresca i original, aquest article ofereix pinzellades conceptuals i temàtiques diverses sobre com es conceben els conflictes com a elements configuradors de realitats educatives complexes i en permanent canvi. El conflicte no es defineix com a intercultural, sinó com a intersociocultural, i és que els contextos socials determinen i exerceixen una poderosa influència sobre les organitzacions escolars.

Juan J. Leiva Olivencia

Universidad de Málaga

Grupo de Investigación HUM-1009, en Innovación
y Desarrollo Educativo Inclusivo (IdeI)

